

соціальної послуги посередництва (медіації). На практичних заняттях переглянуто та проаналізовано фільми про медіацію частина 1 та частина 2, що подані на сайті Українського центру медіації [5]. Давали відповідь на запитання: 1. Які особливості проведення медіації подані у відеоматеріалах? 2. Що стало причиною конфлікту між партнерами? 3. Як, на вашу думку, можна вирішити ситуацію, яка склалася? Ефективним, на нашу думку, було написання есе «Я – медіатор: за і проти», де здобувачі вищої освіти оцінювали свої знання, уміння і навички, необхідні компетентності для успішного проведення процесу медіації.

Отже, медіація є важливим способом вирішення конфліктів в освітньому закладі. Навички медіації у здобувачів освіти ефективно формувати під час відповідного тренінгу, факультативу, гуртка, перегляді документальних фільмів і написанні есе про медіацію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Комплект освітніх програм «Вирішення конфліктів мирним шляхом. Базові навички медіації» / упоряд. Андрєєнкова В.Л., Лунченко Н.В. Київ : ФОП Стеценко В.В. 2018. 140 с.

2. Про затвердження Державного стандарту соціальної послуги посередництва (медіації). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1243-16#Text> (дата звернення 29.09.2023)

3. Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. Київ : ФОП Стеценко В.В. 2016. 192 с.

4. Романова Н.Ф., Мельник І.П. Соціальне партнерство : навчально-методичний посібник. Київ : НПУ імені М.П. Драгоманова, 2017. 238 с.

5. Український центр медіації. URL: <https://ukrmediation.com.ua/ua/> (дата звернення 29.09.2023)

Христина ГОЛЯК

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль, Україна

ШКІЛЬНА МЕДІАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ КОНФЛІКТНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Поведінка молодших школярів у конфліктних ситуаціях є одним із важливих об'єктів дослідження сучасної психології, набуваючи особливого значення в забезпеченні гармонійного і різнобічного становлення особистості. Основним джерелом конфліктів у молодшому шкільному віці є суперечності, зумовлені характером провідної діяльності дітей. Саме тоді здобувачі освіти починають активно опановувати способи розв'язання конфліктних ситуацій у різних сферах життєдіяльності. Тому досвід конструктивних взаємин і навички вирішення конфліктних ситуацій необхідно формувати в учнів уже на ранніх стадіях навчання в закладі освіти.

Проблеми поведінки здобувачів освіти у конфліктних ситуаціях вивчали такі вчені, як Л. Василенко, В. Джелалі, Л. Долинська, З. Огороднійчук, Р. Павелків, М. Савчин, О. Скрипченко, І. Трухін, І. Цимбалюк, С. Шпак та ін., однак соціально-психологічні чинники конфліктної поведінки молодших школярів, що зростають в умовах нової соціокультурної реальності (НУШ, воєнний стан тощо), вивчені недостатньо, що позначається на практичному вирішенні відповідних психолого-педагогічних проблем в сучасній школі.

Мета статті – обґрунтувати соціально-психологічні чинники конфліктної поведінки молодших школярів з метою їх можливого вирішення засобами практичної медіації.

Молодший шкільний вік – з погляду науковців є надто важливий у становленні й розвитку особистості дитини, бо в цей період закладаються основи її гармонійного особистісного становлення. Теоретичний аналіз особливостей зазначеного вікового періоду, який заслуговує на увагу, зокрема в наукових працях Р. Павелківа [2], М. Савчина [4], О. Скрипченка [1], С. Шпак [7; 8] та інших учених, обґрунтовує нову соціальну позицію молодшого школяра. Визначення соціально-психологічних чинників, які детермінують поведінку учнів у конфліктних ситуаціях, є дуже важливим для умов їх попередження та вирішення засобами практичної медіації.

Важливою складовою становлення особистості молодшого школяра, що є в основі його конфліктної поведінки, вважають комунікативну сферу, яка включає розвиток комунікативних умінь, формування соціальних стосунків, прийняття певної соціальної ролі. Психологи О. Скрипченко, Л. Долинська, З. Огороднійчук та ін. встановили, що вагомим фактором, який відображає поведінку молодших школярів у конфліктних ситуаціях, є те, що освітня діяльність має яскраву суспільну значущість, ставлячи їх у нову соціальну позицію щодо дорослих і однолітків, змінюючи самооцінку, перебудовуючи взаємини в сім'ї [1].

Психологи М. Савчин, Л. Василенко. констатують, що важливу роль у виникненні конфліктної поведінки учня початкової школи має вплив спілкування з однолітками. Бо, по-перше, спілкування з однолітками – важливий, але специфічний канал інформації, з якого діти дізнаються про те, що через різні причини їм не повідомляють дорослі. По-друге, спілкування з однолітками є специфічним видом міжособистісних стосунків. За межами товариства однолітків, у якому взаємовідносини будуються на рівних, а статус в групі потрібно заслужити, дитина не може виробити необхідні комунікативні властивості та якості спілкування. По-третє, спілкування з однолітками є специфічним видом емоційного контакту, а виникнення групової належності не тільки полегшує адаптацію в групі, але й надає дитині важливе відчуття емоційного благополуччя та особистісної стійкості [4].

Досліджуючи процес формування позитивного ставлення дітей один до одного в процесі спілкування, І. Цимбалюк визначила, що молодший шкільний вік – це період активного формування і закріплення стратегій комунікативної поведінки, інтенсивного встановлення дружніх контактів. Набуття навичок соціальної взаємодії з групою однолітків та вміння встановлювати дружні взаємини є одним із важливих завдань розвитку на цьому віковому етапі. Якщо до 9-10-річного віку не встановлено дружніх відносин з однокласниками, це свідчить про схильність дитини до конфліктної поведінки [6].

Рівень конфліктності дитини, як стверджує С. Шпак, залежить і від її ставлення до друзів, і самого розуміння дружби. Так, для дітей 5–7 років друзями насамперед є ті, з ким вони граються, кого бачать найчастіше. Характеризуючи своїх товаришів, вони вказують, що «друзі поводяться добре» і «з ними весело». Дружні зв'язки не міцні й не довговічні, вони легко виникають, але швидко можуть трансформуватися в конфліктну ситуацію. У віці від 8 до 11 років діти вже вважають друзями тих, хто допомагає, відгукується на їх прохання, поділяє їх інтереси. В основі виникнення взаємної симпатії і дружби є уважність, відкритість, привітність, доброзичливість, готовність до спілкування та встановлення нових зв'язків, що рекомендують використовувати в регуляції конфліктних ситуацій. З початком навчання в школі питання вибору друзів також має важливе значення для формування поведінки школярів. Адже в спілкуванні з іншими дітьми школяр навчається глибше розумітися в людях, повніше та ширше бачити навколишнє життя, пізнавати його. У дружбі з однолітком молодший школяр набуває першого життєвого досвіду, вперше зустрічається з проблемами і труднощами, пізнає світ людських конфліктів [8].

Молодший шкільний вік, як зазначає І. Трухін, характеризується прагненням дитини оволодіти різними вміннями, що у випадку успіху визначає розвиток у неї почуття власної умілості, компетентності, повноцінності, що вказує на здатність до просоціальних поведінкових тенденцій. А, у випадку невдачі виникає почуття неповноцінності, що може потенційно зумовлювати конфліктну поведінку. Для формування особистості молодшого школяра, особливості взаємостосунків з однолітками більш продуктивні, ніж спілкування з дорослими. Саме у процесі спілкування формуються такі риси школяра, як доброта, відкритість, щирість, готовність до спілкування. Однолітків молодший школяр наслідує швидше, ніж дорослих. У взаємовідносинах з ними він, частіше за дорослих, демонструє альтруїстичну поведінку, але в той же час однолітку адресує антагоністичну поведінку і стає агресивнішим і вибагливішим до нього в процесі міжособистісної взаємодії [5].

О. Джелалі зауважує, що у міжособистісних взаєминах, серед молодших школярів часто виникають ситуації, які потребують узгодження дій, прояву дружніх стосунків з однолітками, вміння відмовитися від власного бажання для досягнення спільної мети. В таких ситуаціях учні не завжди знаходять конструктивні способи поведінки, й часто на основі егоїстичних тенденцій серед них виникають суперечки. Вчитель, втручаючись у конфлікти, владжуючи їх, вчить молодших школярів обмірковувати та осмислювати свою поведінку [3].

За даними О. Скрипченко, «взаємини молодших школярів у класі спочатку розвиваються як функціонально-рольові стосунки між учнями. Домінуючими підставами оцінок один одного є рольові, а не особистісні характеристики. Умовою формування взаємооцінок у групах молодших школярів є, перш за все, навчальна діяльність, у процесі якої учні демонструють свої можливості та одержують суспільну оцінку з боку вчителя та своїх однокласників» [1, с. 184]. Проте зауважимо, що взаємооцінки залежать від того, як до дитини чи інших учнів ставиться учитель – найбільш референтний дорослий.

Спостереження за поведінкою молодших школярів дали С. Шпак змогу констатувати, що вплив дитячого товариства на розвиток особистості учня сприяє засвоєнню норм поведінки та формуванню в дитячому колективі суспільної думки. Спільна діяльність забезпечує упевненість молодших школярів у правильних вчинках і потрібна для того, щоб вони були не лише ознайомлені з нормами поведінки, але й практично користувалися ними [7].

Зауважимо, що в молодшому шкільному віці конфліктні ситуації часто виконують соціалізуючу функцію в становленні особистості дитини. Вони, як форма зовнішньої протидії, що проявляється через зіткнення оцінок, інтересів, думок, завдяки рефлексії можуть породжувати сумніви, боротьбу мотивів і внутрішні суперечності учня. Конфліктні ситуації не завжди переростають в конфлікт, бо дитина молодшого шкільного віку по-різному реагує на певну конфліктну ситуацію. Від рівня сформованості в молодшого школяра рис, які забезпечують регуляцію конфліктних взаємодій, значною мірою залежить його конструктивна та безконфліктна поведінка.

Тому, спілкування, комунікація, спільна діяльність є в основі конструктивної чи деструктивної поведінки молодших школярів, що забезпечує впевненість у правильних діях. Остання потрібна для того, щоб дитина не лише знала норми безконфліктної поведінки, але й практично застосовувала їх. Обмеження досвіду соціальних взаємин створюють сприятливу атмосферу для виникнення серед молодших школярів різних суперечок, що детермінує відповідну поведінку і конфліктні ситуації. Просоціальний розвиток молодшого школяра полягає в тому, що в умовах спілкування з ровесниками він постійно зіштовхується з необхідністю застосовувати правильні норми й правила безконфліктної поведінки відносно інших людей, тим самим формуючи уміння і навички подолання чи попередження конфліктних ситуацій.

Власна практика роботи вчителем молодших класів показує, що інколи найменше непорозуміння між учасниками освітнього процесу призводять до неочікуваних негативних наслідків, таких як, погіршення відносин, зміна класу чи переведення дитини в іншу школу, звернення до правоохоронців та судові процеси. Запобігти цим наслідкам можна застосовуючи медіаційні практики. Сьогодні основний фокус та цінність шкільної медіації полягає в тому, що вона зосереджена на задоволенні потреб та інтересів дитини, а не є інструментом обслуговування амбіцій дорослих, які можливо і не є учасниками конфлікту.

Шкільна медіація – це, мабуть, найменш конфліктний і найбільш миролюбний спосіб заздальгідь, ще до виникнення, «втопити» будь-який конфлікт. А якщо сварка уже почалася – то цей метод, у такому пластичному і такому схильному до підвищеної емоційності шкільному середовищі, є найефективніший для врегулювання конфліктів.

Сьогодні в різних школах світу представлено три основні підходи до запровадження медіації в школах. Зокрема, перший, передбачає наявність у школі дорослого медіатора, до якого спрямовують учасників конфлікту. Другий, передбачає створення шкільної служби порозуміння (ШСП), тобто залучення до процесу врегулювання конфліктів медіаторів-ровесників – учнів-старшокласників, які пройшли спеціальне навчання медіації. Для молодших

школярів, він – недоцільний. Третій підхід, включає всі заходи, що впроваджуються у ШСП, а також навчання основ медіації та навичок ненасильницького спілкування всіх педагогів та адміністрації [9].

На нашу думку, найкращим був би третій варіант впровадження медіації у школах. Проте, практика показує, що в умовах нової соціокультурної реальності, багато українських шкіл вдаються до другого підходу впровадження медіації, тобто шкільних служб порозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук [та ін.]. Київ: Каравела, 2009. 399 с.
2. Павелків Р. В. Вікова психологія: підручник. Київ : Кондор, 2011. 468 с.
3. Психологія вирішення конфліктів: навч. посіб. / за ред. В. О. Джелалі. Київ, Харків: Р.И.Ф., 2006. 320 с.
4. Савчин М. В., Василенко Л. П. Вікова психологія : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2005. 360 с.
5. Трухін І. О. Соціальна психологія спілкування: навч. посіб. Київ: Центр навч. л-ри, 2005. 336 с.
6. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: навч. посіб. Київ: Професіонал, 2007. 464 с.
7. Шпак С. Г. Вплив вікових особливостей молодших школярів на їхню поведінку у конфліктних ситуаціях. *Освіта регіону*. 2011. №3. С. 133–136.
8. Шпак С. Г. Теоретико-методологічні аспекти вивчення психологічних особливостей поведінки тривожних молодших школярів у конфліктних ситуаціях. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2007. №1-2. С. 70–75.
9. Медіація – інструмент ефективного розв'язання шкільного конфлікту. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/mediatsiya-instrument-efektyvnogo-rozv-yazannya-shkilnogo-konfliktu> (дата звернення: 29.09.2023).